

ZİYA GÖKALP VE PRENS SABAHADDİN'İN EĞİTİM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yrd. Doç. Dr. Nevin GÜNGÖR *

GİRİŞ: EĞİTİMİN TANIMI VE ÖNEMİ

A. Tanımı

Eğitim evrensel bir sosyal kurumdur. En basitinden en karmaşığına kadar hemen her toplumda teşkilatlanmış veya teşkilatlanmamış şekilde eğitim faaliyetlerinin varlığı gözlenmiştir.

Bu evrenselliği dolayısıyla eğitimle ilgili faaliyetler hemen her kurumda geniş ölçüde tanımlanmış şekilde yer alır. Anne-baba çocuklarını eğitir; yazar okurlarını, artist seyircilerini etkilemeye çalışır. Eğitimle ilgili tecrübeler neredeyse sınırsızdır. Eğitimle ilgili teşkilatlar da hemşirelik okullarından ileri araştırma enstitülerine, sanat merkezlerinden radyasyon laboratuvarlarına kadar uzanır; yetişkin eğitimi ve part-time çalışmaları için kurulan birlikleri de içine alır (Broom and Selznick 1963: 444).

Eğitim kavramı ile ilgili olarak yapılan tanımlar da büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse;

Eflatun'a göre eğitim bedene ve ruha jimnastik ve musiki vasıtasıyla elverişli olduğu olgunluğu vermektir. Kant için eğitim, insan tabiatındaki bütün kabiliyetlerin işlenmesi, insanın amacına ulaştırılmasıdır (Fındıkoğlu 1943: 3).

Hilmi Z. Ülken eğitimi "her toplumda değerler ve kurumların erişkin kuşaktan yeni yetişen kuşağa geçmesini sağlayan en yaygın toplum görev (fonction)lerinden biri" (Ülken 1969: 91) olarak tanımlar.

Mümtaz Turhan'a göre ise eğitim bir kültürün muhtevasını bir nesilden diğerine aktaran bir süreçtir (Turhan 1951: 38).

Bütün bu açıklayıcı tanımlardan sonra eğitimi şöyle tanımlayabiliriz: Eğitim ferde belli bir anlayışa göre toplumun

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

benimsemediği tutum ve davranışları kazandırma sürecidir. Eğitim süreci ile kültür bir nesilden diğerine aktarılır.

B. Önemi

Eğitim toplumda önemli fonksiyonları olan bir kurumdur; bu sebeple onun önemini belirtirken sosyolojik açıdan fonksiyonlarından hareket etmek uygun bir yol olacaktır.

Eğitimin birinci fonksiyonu kültür birikiminin ve devamının sağlanmasıdır. "Eğitimin her yer ve zaman için değişmeyen hedefi sosyal mirası bir nesilden diğerine aktarmak olmuştur" (Lundberg and Schrag 1963: 554). Eğitim yoluyla her nesil kendisinden önceki kültür birikimini devrahr, ilâvelerde de bulunarak devam ettirir ve bir sonraki nesle devreder. Kültür bir milletin kendisine has değerleri ve hayat tarzı olarak tanımlandığında, eğitim millet hayatının devamlılığında da önemli fonksiyona sahiptir.

"Eğitim sadece kültürel mirası nakletmekle kalmaz; vardığı en yüksek aşamasında, yenilikler, icatlar yoluyla ve yaratıcı sanatlar ve teknoloji ile beraber hem yeni hem de tam çözümlenmemiş eski problemlere yeni ve yeterli çözümler getirerek kültürel mirasa katkıda bulunur" (Lundberg and Schrag 1963: 557). Böylece sosyo-kültürel değişme ve gelişmede önemli bir faktör olarak rol oynar.

Eğitimin ikinci önemli fonksiyonu da fertlere içinde yaşadıkları toplumun değerlerini ve normlarını öğretmek, yani fert açısından bakıldığında sosyalleşme, toplum açısından bakıldığında sosyalleştirme sürecine katkıda bulunmaktır. Fert ailede, okulda ve diğer eğitim kurumlarında gördüğü eğitim yoluyla içinde yaşadığı toplumun emir ve beklentilerine uygun davranmayı öğrenir. Metta Spencer'e göre bu eğitimin "sosyal kontrol fonksiyonu"dur. (Spencer 1982: 364). Lundberg ve Schrag'a göre, eğitimin bu fonksiyonu doğru alışkanlık ve tutumların geliştirilmesini de içine alır. Akılcı davranışın dayanacağı gerçekler, ilkeler ve muhakemeler de eğitim yoluyla elde edilir. Eğitim sürecinin büyük kısmı yaş ve cinsiyet gruplarındaki standart rollerin ve ömür boyu gereken diğer bütün topluma katılma rollerinin öğretilmesine yöneliktir. Aynı süreç topluma zararlı olabilecek anti-sosyal etkilere karşı koymayı da amaç edinmiştir (Lundberg and Schrag 1963: 557).

Eğitimin sosyolojik açıdan üçüncü önemli fonksiyonu milli birlik ve dayanışmayı sağlamasıdır. Bu yukarıda açıklanan fonksiyonların da bir sonucudur. Dolayısıyla eğitimin sosyal bütünleşmenin sağlanmasında da önemli rolü vardır. Her toplum önce yeni üye olan fertlerine eğitim yolu ile sosyal değerlerini benimsetme durumundadır.

Bu fonksiyonları dolayısıyla "sosyal yapının düzenlenmesi"

ve "sosyal kalkınma" konularına yönelen bilim adamları eğitime büyük önem vermişlerdir. Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin Türkiye'de sosyolojinin kuruluş yıllarında yaşamış ve çalışmalarını sürdürmüş iki Türk sosyoloğudur. Yaşadıkları dönemde Türk toplumu adeta yapı değiştirmekte, imparatorluk aşamasından millet aşamasına geçmektedir. Hızlı sosyal değişmelerin yaşandığı bu yıllarda sosyal problemler de çeşitli ve yaygındır. Her iki sosyolog da bir yandan Türkiye'de sosyolojinin bir bilim olarak kurulması ve gelişmesine katkıda bulunurken, diğer taraftan toplumdaki sosyal problemlere bilim yoluyla çözüm getirmeye çalışmışlar, bu çalışmalarında da eğitim olgusunu temel almışlardır.

I. ZIYA GÖKALP'İN EĞİTİM ANLAYIŞI

A. Eğitim - Öğretim Ayırımı

Fert dünyaya geldiği zaman sosyal olmayan (ia - içtimai, asosyal) bir varlıktır. Fakat toplum böyle bir çevredir ki, bu sosyal olmayan varlıkları içine girdiği andan itibaren kendisine benzetmeye çalışır. Fertlerin toplumu benimsemesi, yani sosyalleşmesi, toplumun devamı için gereklidir. Bir toplum fertlerine dilini, ahlakını, estetik zevkini, ilmi mantığını, teknik bilgilerini aşılamazsa yaşayamaz. İşte toplumun fertleri üzerinde uyguladığı bu sosyalleştirme işine eğitim (terbiye) adı verilir (Gökalp 1981: 99). Gökalp'in bu açıklamasında eğitimi en geniş anlamıyla kullandığı görülür.

Ona göre eğitimin dilde iki tür kullanımı söz konusudur: Biri geniş manasıyla eğittir ki, öğretimi de içine alır; ikincisi dar manasıyla eğittir ki, öğretim dışında kalır (Gökalp 1981: 82). Gökalp, kendisinin eğitimi ikinci manada kullandığını, bununla da kıymet hükümleri ile gerçeklik hükümlerinin çocuklara öğretilmesine ayrı ayrı isimler verilmesini amaçladığını açıklar. Bu bağlamda onun "kültür", "medeniyet" ayrımını eğitim anlayışına da yansıtmıştır. Bu ayrımına dayalı olarak Gökalp eğitim ve öğretimi şöyle tanımlar:

Bir kavmin vicdanında yaşayan kıymet hükümleri (jugemens de valeur)'nin mecmuuna (toplamına), o kavmin hars (culture)ı denir. Terbiye (eğitim), bu harsı, o kavmin fertlerinde ruhi melekeler haline getirmektir.

Bir kavmin zihninde yaşayan ger'niyet hükümleri (jugements réallité, gerçeklik hükümleri)'nin mecmuuna (toplamına) o kavmin fenniyat (technologie)ı denir. Talim (öğretim), bu bilgileri o kavmin fertlerinde ruhi itiyatlar (ahşkanlıklar) haline getirmektir (Gökalp 1981: 29)

"Vatan mukaddesdir", "baba muhteremdir", "bu tablo güzeldir" dediğimiz zaman verdiğimiz hükümler kıymet hükümleridir. Kıymet hükümlerinde hakim olan ferdi şuur değil, sosyal vicdandır. Bunun içindir ki, kıymet hükümleri her toplumda

başkadır. Bir toplumun iyi, güzel, kutsal tanıdığı şeyleri, diğer bir toplum fena, çirkin, uğursuz görebilir. Kıymet hükümleri her toplumda başka türlü olduğu için milli bir niteliğe sahip olduğu gibi, onların toplamı olan hars da millidir. O halde harsın çocukların ruhuna aşılmasından ibaret olan eğitimin de milli olması gerekir.

"Şeker tatlıdır", "gül pembedir", "karpuz yuvarlaktır" dediğimiz zaman verdiğimiz hükümler gerçeklik hükümleridir. Gerçeklik hükümlerinde hakım olan ferdi suur veya soyut akıldır. Bundan dolayıdır ki, gerçeklik hükümleri her toplumda aynıdır. O halde, gerçeklik hükümleri ve onların toplamı olan teknolojinin milliyetle ilgisi yoktur. Dolayısıyla, fen ve teknolojiye ait bilgilerin çocuklara öğretilmesi demek olan öğretimin de milli olması gerekmez.

Gökalp'a göre eğitimin esas amacı fertlere harsı (milli kültürü) benimsetmek, milli fertler yetiştirmektir. Milli fertler yetiştirmek ise doğrudan doğruya millet yapmaktır. Milli eğitimin amacı şahsiyet sahibi ve milleti temsil edici fertler yetiştirmektir.

B. Eğitim ve Öğretimin Fonksiyonları

Gökalp'ın eğitim ve öğretimin fonksiyonlarına ait görüşlerini de şöyle özetlemek mümkündür.

Her millet iki çevreye uymak zorundadır; birincisi kosmik çevredir ki buna uyumdan tabii bilimler meydana gelir; ikincisi o milletin mensup olduğu milletlerarası medeniyet çevresidir ki, buna uyumdan da kültür, yani milli bilgiler meydana gelir. Millet in bu iki çevreye uyumundan fertlerinin de iki çeşit uyum zorunluluğu çıkar ki, bunu eğitim ve öğretim sağlar.

Öğretim, ferdi tabii bilimlerle donatarak onun kosmik çevreye uyumunu sağlar, yani maddi kuvvetleri kullanacak bir güce sahip kılar. Eğitim ise, onu kültür, yani milli bilgilerle donatarak, sosyal çevreye uyumunu sağlar; yani sosyal kuvvetleri idare edecek bir güce sahip kılar (Kardeş 1981: 18).

C. Yaygın ve Örgün Eğitim

Gökalp "Maarif ve Kültür" adlı makalesinde eğitimi, "bir cemiyette, yetişmiş neslin henüz yeni yetişmeye başlayan nesle, fikirlerini ve hislerini vermesi" (Gökalp 1973: 321) olarak tanımlar ve eğitimin iki şeklinden bahseder: Yaygın eğitim "müntezir terbiye", örgün/organize eğitim "müteazzi terbiye". Ona göre yaygın eğitim, yetişmiş neslin, kendisinin haberi olmadan, samimi hayattaki konuşmaları, fiil ve hareketleriyle canlı örnekler teşkil ederek, yeni nesli etkilemesidir. Örgün eğitim ise, yetişmiş neslin veli, vasi, öğretmen, mürebbi adlarıyla resmî statüler alarak, usul ve irade altında yeni nesle birtakım fikirleri ve duyguları telkin etmesidir (Gökalp 1973: 321).

Gökalp'a göre yaygın eğitimin kaynağı toplumun bugünkü kültürüdür, sosyal vicdandır. Toplumda her şey her an değişme ve yenileşme halindedir. Çocuklar, sosyal çevredeki fikir ve duygulardan en yenilerini yaygın eğitim yoluyla alırlar. Oysa, örgün eğitim çocuklara genellikle toplumun geçmişteki fikirlerini ve ürünlerini verir.

Gökalp bir millette yaygın eğitim yoluyla toplumdaki fertlere geçen ruh hallerinin toplamına kültür adını verir. Böylece yaygın eğitim yolu, kültür aktarımında en önemli bir faktördür ve dolayısıyla, ferdin sosyalleşmesi yani toplumun kültürünü edinmesi bu sayede mümkün olur (Gökalp 1973: 323).

D. Türk Maarifinin Düzeltilmesi

Gökalp yine "Maarif ve Kültür" adlı makalesinde, önceki neslin sonraki nesle örgün eğitim yoluyla devrettiği eserlerin toplamına da "maarif" adını verir (Gökalp 1973: 323). Ona göre maarif, tabii halde iki büyük unsurun toplamından ibarettir: Millî kültür ve milletlerarası medeniyet.

Medeniyet bütün milletler arasında ortak olması gereken pozitif bilimler ile tekniklerin toplamından ibarettir. Bu yüzden maarifin bu kısmını düzeltmek için doğrudan doğruya Avrupa Medeniyeti'ne başvurmalıyız. Çünkü, bu yüzyılın medeniyeti Avrupa Medeniyeti'dir.

Fakat, millî eğitimimizin düzeltilmesi güç olan tarafı kültürle ilgili olan hissi ve vicdani kısımdır. Çünkü bizde yaygın eğitimin verdiği duygularla, örgün eğitimin verdiği fikirler uyumlu değildir. Ülkemizdeki her türlü buhranın kaynağı da maarif alanındaki bu zıtlığın sonuçlarına dayanmaktadır.

Gökalp'a göre bu buhrandan kurtulabilmenin yolu, bir taraftan medeniyete, diğer taraftan kültüre uygun, yani hem millî hem de modern nitelikte yeni bir "örgün maarif" düzenlemek ve bunu bütün Türklere yaymak olacaktır (Gökalp 1973: 326).

II. PRENS SABAHADDİN'İN EĞİTİM ANLAYIŞI:

A. Türkiye'de Eğitim ve Öğretim

Prens Sabahaddin'e göre köylü ve şehirli ailelerimiz çocuklarını bağımsız bir hayat için hazırlanıyor, onlara şahsî çalışma ve girişimlerine dayanarak yaşamak ve yükselmek için gücünü veremiyor, tersine onlarda karşılaştıkları güçlükleri çözmek için hep bir dayanak arama eğilimi meydana getiriyorlar.

İdare hayatının özel hayata üstünlüğü üzerine kurulan her cemaatçı toplumunda olduğu gibi, bizde de resmî görevler eskiden beri bağımsız mevkilerden ve bunu sağlayan üretim

faaliyetlerinden daha çok itibar görmektedir (Sabahaddin 1334: 58).

Yüksek okullarımız bugünün yeni ve gittikçe artan güçlüklerine, yönetim gücünün baskısıyla çözüm yolu bulmaya çalışan yüksek tabakayı yetiştiren bir araç durumundadır (Sabahaddin 1334: 60).

Bizde nüfusun büyük çoğunluğu olan köylünün durumunu düzeltilemek için ilköğretim hayati bir problem olarak ele alınmaktadır. Tarım, sanat ve ticaret hayatını şahsi teşebbüsleriyle geliştirecek kişilerin hep idare hayatına geçmeleri dolayısıyla özel hayatımızın zayıflığı, batıdan alınan kurumların işletilmesindeki güçlük gözönüne alınca cehaletin bütün problemlerimizin kaynağı olduğu düşünülerek, ilköğretime çok fazla önem veriliyor ve onlardan yerine getiremeyecekleri görevler bekleniyor. Milletlerin bünyesinde en büyük değişme ve gelişmelerin ancak ilköğretim yoluyla sağlanabileceği sanılıyor. Kısacası, bizde yükseköğretim gibi ilköğretim de idari ve siyasi bir mahiyet alıyor ve öğretmenlere idari yolla ailelerin üzerinde bir yer sağlanarak, yalnız çocukları okutmak değil, velilere de fikri ve siyasi rehberlik etmek gibi bir görev yüklenmek isteniyor. Oysa öğretim kademeleri içinde en fazla ilköğretim ailenin ve iş çevresinin ihtiyaçlarına bağlıdır. Gözlemler gösteriyor ki, bu okulların, aile ve iş çevresinin eğitimle ilgili etkilerini değiştirecek ve ona hakim olacak bir eğitim çevresi olmasına imkân yoktur (Sabahaddin 1334: 60 - 62).

Prens Sabahaddin'e göre eğitimin iki esas unsuru olan aile ve okul kendilerinden beklenen görevi yerine getiremiyorlar; beden, fikir ve ahlak yönünden sağlıklı, kabiliyetli fertler yetiştiremiyorlar. Okullarımız çocuklarımızın bünyesinin takviyesine değil, tahribine yol açıyor. Okullarımızda gerek dil, gerek fen genellikle teorik ve yüzeysel bir şekilde öğretildiği için öğrencilerimizin fikri seviyesinin yükselmesine de yardım edilemiyor. Ailelerde verilmekte olan eğitim de gençlerde ruhi hürriyeti geliştirmiyor (Sabahaddin 1324: 18).

B. Eğitim ve Öğretimin Yeniden Düzenlenmesi

Eğer hayat-ı içtimaiye'yi vücuda getiren terbiye-i milliyeye salim bir vadiye yürümez, yürümesi için lazım gelen vesaitte tevessül edilmezse ıslahat-ı siyasiye projelerinin cümlesi kağıt üstünde çürümeye mahkûm olur. Bedihi ki, bugünkü sefaletimiz kelimenin bütün şumulüyle bugünkü terbiyemizin çürüklüğünden gelir. Her memleketin olduğu gibi Türkiye'nin de selâmeti terbiye-i milliyesinin ıslahına bağlı (Sabahaddin 1324: 17).

diyen Sabahaddin, eğitimi sosyal değişmeyi ve refahı sağlamada temel araç olarak görüyor. Osmanlı Devleti'nin cemaatçı

yapıdan ferdiyetçi yapıya geçirilebilmesi için ailede ve okulda verilen eğitimi temel faktör olarak ele alıyor.

Ona göre öğretim günümüzün ihtiyaçlarını karşılayabilmek için şahsiyetin gelişmesini sağlayacak aktif bir eğitimin yardımcısı olmalıdır. Milli eğitimin amacı, hükümete memur yetiştirmek değil, şahsi teşebbüsü ile özel hayatta başarılı olabilecek etkin ve girişimci gençler yetiştirmek olmalı, öğretimin her derecesindeki programları pratik hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlamalıdır.

Okullar kendi kendilerini yaşatacak kaynakları hükümet dışında bulabilmeli, aile ve çalışma hayatının yardımcıları olmalıdırlar. Okulların hem mahalli ve ailevi ihtiyaçlara bağlı olarak gelişmesini, hem de pratik hayatın ihtiyaçlarına uygunluğunu sağlamak için bunların kurulması ve idaresini mahalli idarelere bırakmak suretiyle aile reisleri ile iş sahiplerinin çalışmaları arasında bir uyum sağlamak gerekir (Sabahaddin 1334: 94-95).

Sabahaddin gençlerimize ferdiyetçi eğitimi verebilmek için, o gün ferdiyetçi yapı ürünü olan şahsi teşebbüsü besleyecek eğitimin uygulandığı İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne öğrenci göndermeyi ve onların aile ve çiftlik gibi kurumlarından yararlanmayı öneriyor. Bir mektubunda bu yeni tip okullardan Fransa'da da bulunduğunu belirtir ve bir Fransız okulu olan L'Ecole Des Roches'i uzun uzun anlatır. Paris yakınlarında havadar bir köyde kurulan bu okulda öğrenciler bedenlen, fikren ve ahlâken sağlıklı olarak, pratik hayatın ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun yetiştiriliyorlar. Okulun arazisi içinde bulunan çiftlik öğrenciler tarafından işletiliyor. Öğrenciler güzel sanatlar dahil, el-ışleri, marangozluk, demircilik gibi gerekli sanatlarla da uğraşarak tam bir hayata alıştıırılıyorlar. Şahsi teşebbüs ve adem-i merkeziyetin hakim olduğu bu kuruluşu, Sabahaddin çalışkan ve azimli gençlerin yetiştirdiği bir karınca yuvasına benzetiyor. Bu tür okullara seçilecek öğrenciler ve onların Türkçe derslerini yürütmek ve bütün faaliyetlerini kontrol etmek üzere idealist öğretmenler göndermeli. Bunlara önce buldukları yerde bir müddet İngilizce öğretilmeli. Daha sonra bir müddet pansiyonlarda veya bir İngiliz ailenin yanında kalıp Anglo-Saksonların aile ve çiftlik hayatını yaşayarak görmeliler. Ortalama üç yıl kadar burada eğitim gördükten ve diğer Anglo-Sakson ülkelerini de gezip gördükten sonra memlekete döndüklerinde birer çiftlik başına geçirilerek köylülerimize rehberlik etmeleri için kendilerine kredi sağlanmalıdır (Sabahaddin 1327: 83-98).

Sabahaddin yine Türkiye'de ferdiyetçi eğitimi gerçekleştirebilmek için "İlm-i İctima"nın ferdiyetçi eğitim hakkındaki incelemelerinden ve İngilizlerin yeni okul sisteminden esinlenerek ülkenin uygun yerlerinde kız ve

erkekler için ayrı ayrı kurulacak eğitim kurumlarına İngiltere'den eğitimcilerin, hatta eğitimci ailelerin getirilmesini önerir (Sabahaddin 1334: 101).

SONUÇ:

ZİYA GÖKALP VE PRENS SABAHADDİNİN EĞİTİM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Prens Sabahaddin de Ziya Gökalp da Osmanlı Devleti'nin parçalanmaya yüz tuttuğu, iç ve dış dinamiklerin etkisiyle toplumun çalkantılar içinde bulunduğu yıllarda yaşamış ve çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Her ikisi de bir yandan geçiş halindeki topluma bir yön vermeye çalışırken bir yandan da Türkiye'de sosyolojiyi kurmaya ve geliştirmeye çalışmışlardır.

Yine her iki düşünür de sosyolojik sistemlerini Fransa'dan almışlardır. Gökalp fertten önce toplumu esas alan Durkheim Okulu'nun, Sabahaddin ise ferdiyetçiliği esas alan Le Play Okulu'nun görüşlerini benimseyip Türkiye'de de temellendirmeye çalışmıştır.

Gökalp aynı dili konuşan, aynı değerleri paylaşan, kendini Türk milletinden hisseden, buna karşılık bilim ve teknolojiye Batı medeniyetinin düzeyine çıkıp Avrupalılaşan, inançlarında da İslamiyeti benimsemiş ve özümsemiş olan bir Türk toplumunu hedeflemektedir. Bu toplumun yaratılmasında ve yaşatılmasında eğitimin önemi büyüktür. Hem kültürümüze hem de çağdaş medeniyete uygun olarak düzenlenecek yeni "örgün maarif", hem millî hem de modern nitelikte olacak; böylece, eğitim kurumu, kültürün aktarılması ve geliştirilmesi, fertlerin sosyalleştirilmesi, millî birliğin ve bütünlüğün ve sosyal gelişmenin sağlanması fonksiyonlarını yerine getirecektir.

Sabahaddin ise, idare hayatında adem-i merkeziyete dayalı, özel hayatında şahsî teşebbüsü esas tutan ferdiyetçi bir toplum yapısını hedeflemektedir. O bu ilkeler esas alınarak yapılacak ıslahat sonucu Osmanlı Devleti'nin yaşatılması taraftarıdır. Osmanlı Devleti'nin geri kalmasının sebebi cemaatçı bir yapıya sahip olmasıdır. Devletin kalkabilmesi için cemaatçı yapıdan ferdiyetçi yapıya geçmesi gerekir. Bu sosyal yapı değişmesini sağlayacak unsur da eğitimidir. Bir toplumda eğitim görevini üstlenen kurum ailedir. O halde yapılacak iş, ferdiyetçi aileler kurabilecek güçte kız ve erkekler yetiştirmektir. Görülüyor ki Sabahaddin'de de eğitim temel unsur olarak alınmaktadır. Ancak onun problemin çözümünün bir "sosyal yapı" değişikliğini gerektirdiğini görmesi ileri bir adım olmasına rağmen, bunun yalnız eğitimle sağlanabileceğini düşünmesi, kültürel, teknolojik, tarihi ... diğer faktörlere yer ve önem vermemesi eleştirilebilecek bir yanıdır.

Gökalp eğitim ve öğretimi aktardıkları muhtevalar açısından

ayırmaktadır. Kültür milli olduğu için onu aktaran eğitim de millidir. Medeniyet milletlerarası olduğu için onu aktaran öğretim de milletlerarasıdır. Gökalp'ın yaygın eğitim tanımı eğitime, örgün eğitim tanımı öğretime tekabül ediyor görünüyorsa da, birincisi doğru olmakla birlikte, örgün eğitimle aktarılan maarifin içinde hem kültürün hem de medeniyetin unsurları bulunmaktadır. Bugünkü açıdan baktığımızda, hem eğitim-öğretim ayırımında, hem yaygın eğitim-örgün eğitim ayırımında bir zorlama olduğu görülür. Bugünkü anlayışla, ailede, meslek ve toplumda verilen eğitime yaygın eğitim, resmi kurumlarda verilen eğitime de örgün eğitim veya öğretim adını vererek eğitim ve öğretimi ayırmak mümkünse 'de, artık eğitim terimi gittikçe öğretimi de kapsamaktadır.

Sabahaddin'de eğitim ve öğretim arasında kesin bir ayırım görmüyoruz. O, "eğitim ve öğretim" diye kullandığı zaman, eğitimi yaygın eğitim anlamında, öğretimi örgün eğitim anlamında kullanmakta ki, bu bugün de kabul edilebilen bir ayırımdır.

Gökalp da Sabahaddin de yerinde bir teşhisle, Türkiye'de eğitim sisteminin yetersizliğinden söz ediyorlar. Gökalp'a göre öğretim metodumuz ülkemizde ilmi hayatı yaşayarak uygulayacak yaratıcı kişilik yetiştirebilecek durumda değildir. Örgün eğitim yoluyla çocuklara ve gençlere günlük hayatta hiç kullanamayacakları kuru, cansız, teorik bilgiler verilmektedir. Ayrıca, yaygın ve örgün eğitim arasındaki zihik maarif alanında buhranlara sebep olmaktadır. Gökalp'ın bu konudaki tesbitleri yerindedir, bugün de tartışılmaktadır. O bu konuda Batıdan metod alınmasını önermektedir.

Sabahaddin'e göre de aile ve okulda verilen eğitim teorik düzeyde kalıyor, günün gereklerine ve ihtiyaçlarına uymuyor. Dolayısıyla bu tür bir eğitimle yetişen fertler ne kendilerini geliştirebiliyorlar, ne de sosyal değişme ve gelişmeye katkıda bulunabiliyorlar. Sabahaddin'in bu tesbiti yerinde olmakla beraber, çözümü Anglo-Sakson ülkelerine öğrenci göndererek ve oradan eğitimci aileler getirerek Türkiye'de ferdiyetçi eğitimi yaygınlaştırmaya çalışmakta bulması eleştirilebilir. Çünkü, şahsi, siyasi, ideolojik ... faktörler bir yana bırakılsa bile, ayrı bir sosyal yapıda yetişip Türkiye'ye gelmiş kişilerin bizim sosyal bünyemize uyum sağlayıp aynı eğitimi gerçekleştirebilecekleri ve sosyal yapımızda beklenen değişimi sağlamakta faydalı olabilecekleri tartışma götürür.

Eğitimin fonksiyonları açısından bakıldığında, Gökalp eğitimin kültürü aktarma ve geliştirme, milli birliği ve bütünlüğü sağlama, sosyal gelişmeyi sağlama fonksiyonlarını dikkate almakta, Sabahaddin ise daha çok eğitim yoluyla sosyal değişme ve gelişmenin sağlanmasına önem vermektedir.

Eğitim konusundaki görüşlerinde de, Gökalp toplumu esas almakta, eğitim yoluyla milleti temsil edici fertler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Sabahaddin ise, ferdi esas almakta, şahsi teşebbüs sahibi fertler yetiştiren bir eğitim sistemini önermektedir.

Çalışmalarını sürdürdükleri dönemde Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısı ve millet aşamasına geçişi dikkate alırsa, bu son iki nokta Türkiye'nin sosyal ve siyasi hayatında uzun yıllar Gökalp'ın daha etkili olmasının sebebini açıklar görünmektedir.

Ancak günümüzde her iki düşünürün görüşlerinden de faydalanılmakta; eğitim çevreleri arasında tutarlılığın sağlanması, gençlere milli değerlerin aktarılması, milli bütünleşmenin sağlanması gibi konular Gökalp'ı gündemde tutarken, Sabahaddin'in eğitim alanında da iletive sürdürdüğü şahsi teşebbüs ve adem-i merkezîyet ilkeleri uygulamaya konmaya çalışılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Broom, Leonard and P. Selznick. 1963, *Sociology*. New York: Harper and Row.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin F., 1943, "Terbiyede Muhit Üçlüğü". *Ulus Gazetesi*, 25.11.1943: 3.

Gökalp, Ziya. 1973, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I.* (Haz: Rıza Kardeş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. (1000 Temel Eser: 69).

Gökalp, Ziya. 1981, *Makaleler V.* (Haz: Rıza Kardeş). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 337. (Ziya Gökalp Dizisi: 16).

Kardeş, Rıza. 1981, "Ziya Gökalp'in Eğitim Anlayışı'na Toplu Bir Bakış". *Makaleler V.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 337. (Ziya Gökalp Dizisi: 16).

Lundberg, George A. and Schrag Clarence C., 1963, *Sociology*. New York: Harper and Row.

Sabahaddin, Prens. 1324, *Teşebbüs-ü Şahsi ve Tevsi-i Mezuniyet Hakkında Bir İzah*. (Derleyen: Satvet Lütfi), İstanbul: Cihan Kütüphanesi Matbaası.

Sabahaddin, Prens. 1327, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Açık Mektuplar: Mesleğimiz Hakkında Üçüncü ve Son Bir İzah*. (Derleyen: Satvet Lütfi), İstanbul: Cihan Kütüphanesi Matbaası.

Sabahaddin, Prens. 1334, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? Meslek-i İctimal ve Programı*. İstanbul: Hımi Matbaası.

Spencer, Metta. 1962, *Foundations of Modern Sociology*. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.

Turhan, Mümtaz. 1951, *Kültür Değişimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Ülken, Hilmi Z. 1965, *Sosyolojik Sözlüğü*. İstanbul: Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları: 9. (Sözlük Serisi: 1).